

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՀԱՏՈՒԿ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Արթուր ՉԱՆՈՅԱՆ

ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դասախոս, կրիմինալիստիկայի լաբորատորիայի վարիչ

Ապացույցների ձեռքբերումը որոնողական գործընթաց է, որը ներառում է ապացուցողական նշանակություն ունեցող փաստական տվյալների ընտրությունը, այդ տվյալների վրա ուշադրություն սևեռելը, շրջակա միջավայրից դրանց առանձնացնելը և վերցնելը:

Նախնական քննությունը իրականացնող մարմինները ոչ միշտ են տիրապետում այնպիսի հատուկ գիտելիքների, որոնք բավարար են հանցագործության հետքերը և այլ իրեղեն ապացույցները որոնելու, հայտնաբերելու, ֆիքսելու և վերցնելու ընթացքում տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցները և մեթոդները արդյունավետ կիրառելու համար: «Հանցագործությունների նախազգուշացման, քննության և բացահայտման ընդհանուր թերություններից մեկը քննիչների կողմից տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցներ ու մեթոդներ, տակտիկական հնարքներ ու հանձնարարականներ չկիրառելը կամ սխալ կիրառելն է»¹:

Նշված հանգամանքները պարտադրում են փորձագիտական հիմնարկների աշխատակիցների՝ որպես մասնագետների լայն մասնակցությունը նախնական քննությանը: Քանի որ մասնագետները իրեղեն ապացույցների հայտնաբերման, ինչպես նաև քննչական գործողությունների իրականացման, դրա արդյունքների ամրագրման հարցերում օժանդակում են քննիչներին, ապա նախնական քննության իրականացման ընթացքում քննիչների համագործակցությունը փորձագիտակրիմինալիս-

տիկական գործունեություն իրականացնող մարմինների հետ դառնում է պարտադիր²:

Հանցագործությունների քննության արդյունավետության բարձրացման պայմաններից է քննիչի պատշաճ համագործակցությունը մասնագետի հետ:

Նախնական քննության ընթացքում հատուկ գիտելիքների կիրառման խնդիրներն ուսումնասիրվում են շատ հեղինակների կողմից, բայց նրանց ուշադրությունը միշտ սևեռված է դատավարական հարցերին՝ աչքաթող անելով քննչական տակտիկան: Մասնագետների կողմից հատուկ գիտելիքների կիրառման կրիմինալիստիկական խնդիրները հաճախ հանգեցնում են գործի համար էական նշանակություն ունեցող տեղեկությունների կորստի կամ դրանց ոչ ճիշտ օգտագործման: Խոսելով նախնական քննության ընթացքում հատուկ գիտելիքների կիրառման կրիմինալիստիկական խնդիրների մասին՝ պետք է նկատի ունենալ, որ նախնական քննությունը իրականացնող անձանց համագործակցությունը դատավարության այլ մասնակիցների, այդ թվում և մասնագետների հետ, խիստ հարաբերական է: Քրեադատավարական առումով այստեղ չկա իրավահավասար գործընկերություն, քննիչի դիրքը ենթադրում է գլխավորող և ղեկավարող դեր, անձնական պատասխանատվություն ընդունվող որոշումների և ընդհանրապես քննության արդյունքների համար: Դատավարության այլ մասնակիցների գործունեությունը պայմանավորված է քննիչի առաջադրանքներով և համաձայնեցվում է նրա հետ: Մեր կողմից ուսումնասիրվող փոխհարաբերության հիմնական օղակը քննիչն է, ով ազատ է գործի քննության ուղղության և քննչական գործողությունների իրականացման վերաբերյալ որոշումներ կայաց-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

մեկիս, իսկ փոխհամագործակցության մյուս մասնակիցները ենթարկվում են քննիչին, և նրանց գործողությունները կրում են օժանդակող բնույթ:

Մասնագետն օժտված չէ դատավարական ինքնուրույնությամբ, նրա գործունեությունը սահմանափակվում է քննչական գործողությունների իրականացման ընթացքում կիրառվող գիտատեխնիկական միջոցների կիրառմամբ, դրա համար էլ քննիչը մասնագետի հետ արդյունավետ համագործակցելու համար պետք է ոչ միայն հստակ պատկերացնի նրա գործունեության ուղղվածությունը, այլ նաև իմանա կոնկրետ իրավիճակում նրա կողմից իր հատուկ գիտելիքներն իրացնելու մեթոդներն ու միջոցները:

«Արդյո՞ք քննիչները միշտ են արդյունավետ ղեկավարում մասնագետ կրիմինալիստների աշխատանքը» հարցին ՌԴ ՆԳՆ փորձագիտակրիմինալիստիկական ծառայության աշխատակիցների 92,9%-ը տվել է բացասական պատասխան. «Շատ քննիչներ, որոնք քննչական աշխատանքի քիչ փորձ և ակնհայտ ոչ բավարար մասնագիտական պատրաստվածության մակարդակ ունեն, ոչ միշտ են կարողանում իրենց վրա վերցնել հանցագործությունների բացահայտման գործում կազմակերպչական դերը, որի պատճառով էլ քննչական պրակտիկայում քննչական-օպերատիվ խմբերի աշխատանքի կազմակերպման ժամանակակից մեթոդներն ու ձևերը առաջին հերթին դեպքի տեղում շատ դանդաղ են ներթափանցում...»³:

ՀՀ չորս փորձագիտական կենտրոններում՝ ՀՀ ԱՆ «Հայաստանի Հանրապետության փորձագիտական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ում, ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ում, ՀՀ ԱՆ «Հայաստանի Հանրապետության դատական բժշկության գիտագործնական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ում և ՀՀ Ոստիկանության փորձաք-

րեագիտական վարչությունում, թվով 59 փորձագետների շրջանում մեր կողմից անցկացված հարցմանը, թե «քննչական գործողությունների իրականացման ընթացքում քննիչները մի՞շտ են արդյունավետ ղեկավարում մասնագետների աշխատանքը» հարցին, քրեական գործերի քննության ընթացքում որպես մասնագետ ներառված փորձագետները պատասխանել են հետևյալ կերպ՝ այո-5%, ոչ-81%, դժվարանում են պատասխանել-14%:

Մասնագետի և քննիչի ոչ արդյունավետ համագործակցության պատճառների ցանկում կարելի է մշել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, քանի որ այն հաստակ չի կարգավորում այդ հարաբերությունները: Քրեական դատավարության օրենսգրքի նորմերի բովանդակությունից կարելի է բխեցնել, որ մասնագետը պարտավոր է ապացույցներ հայտնաբերելիս, ֆիքսելիս և վերցնելիս իր ոչ թե հատուկ, այլ մասնագիտական գիտելիքները կիրառելով օժանդակել քննիչին, իսկ այդպիսի օժանդակության ձևն ու կարգը սահմանում է ոչ թե օրենսգիրքը, այլ կոնկրետ քննիչը:

Քրեադատավարական օրենքում քննչական գործողություններին մասնագետի մասնակցության, գործունեության ձևի և մեթոդների վերաբերյալ նախնական քննության մարմինների իրավասությունների սահմանման բացակայությունը, մեր կարծիքով, կարող է հանգեցնել քննիչի և մասնագետի փոխհամագործակցության կրիմինալիստիկական բազմաթիվ սխալների:

Իսկ քրեադատավարական օրենքը ծանրաբեռնել կրիմինալիստիկական հանձնարարականներով, մեր կարծիքով, նույնպես ճիշտ չի լինի: Հանցագործությունների քննության և բացահայտման հետ կապված քննիչի և մասնագետի փոխհամագործակցության կրիմինալիստիկական կազմակերպչական հարցերը ճիշտ կլինի կարգավորել համապատասխան կառույցների հրամաններով, ամփոփագրերով: Անհրաժեշտ է մշակել քննչական գործ-

դրությունների կատարման տակտիկային նվիրված մեթոդաբանական ձեռնարկներ:

Պետք է ընդգծել, սակայն, որ որոշ քննիչներ համագործությունների նյութական հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների որոնման, հայտնաբերման, ֆիքսման և վերցման հարցերում թույլատրում են մասնագետների ինքնուրույնություն: Ն. Ա. Սելիվանովը այս կապակցությամբ գրում է. «Ղեկավարի տեղի զննմանը մասնակցող մասնագետը կարող է քննիչին խորհուրդ տալ ընդլայնել իրեղեն ապացույցների որոնման ոլորտը և որոշ չափով ինքնուրույն նախաձեռնություն ցուցաբերել»⁴:

Ինչպես տեսնում ենք, գիտնականը մասնագետին «որոշ չափով» թույլ է տալիս հանդես գալ ինքնուրույն, նախաձեռնող, սակայն քանի որ նման ինքնուրույնության սահմանները ոչ մի տեղ սահմանված չեն, ապա դա անում է կամ քննիչը, կամ մասնագետը՝ ստանձնելով պատասխանատվություն և ընդլայնելով քննիչի կողմից իրեն առաջադրված խնդրի սահմանները:

Պրակտիկայում լինում են նաև դեպքեր, որ մասնագետի վրա դրվում են նաև ոչ հարիր պարտականություններ (օրինակ՝ դեպքի վայրի պաշտպանություն), այսինքն՝ տեղի է ունենում քննիչի կողմից հատուկ գիտելիքների կիրառման աշխատանքի ոչ ճիշտ կազմակերպում, ինչն էլ հաճախ փոխհամագործակցող սուբյեկտների միջև առաջացնում է կոնֆլիկտներ: Կամ էլ տարածայնություններ են առաջանում քննչական գործողությունների կատարման ժամանակ հատուկ գիտելիքների կամ տեխնիկական միջոցների կիրառման ծավալների վերաբերյալ:

Այն հարցին, թե «պրակտիկայում շա՞տ են եղել դեպքեր, երբ հատուկ գիտելիքների կամ տեխնիկական միջոցների կիրառման վերաբերյալ Ձեր և քննիչի (մասնագետի) կարծիքները տարբեր են եղել», քննիչների 1 տոկոսը դժվարացել է պատասխանել, 55 տոկոսի կարծիքով տարբեր են եղել, իսկ մասնագետների 4 տոկոսն է դժվարացել պատասխանել, 50 տոկոսի

կարծիքով էլ տարբեր են եղել:

Եվ նշված տարածայնություններն էլ, մեր կարծիքով, քննիչի և մասնագետի միջև կոնֆլիկտների առաջացման պատճառ են դառնում:

Ի. Տ. Լուցյուկը նման կոնֆլիկտային իրադրությունների առաջացման դեպքում մասնագետներին խորհուրդ է տալիս արագ և աննկատ հեռացնել հոգեբանական պատճենը իրենց և քննիչների միջև, որոնց առաջացման պատճառը կարող է լինել այն, որ քննիչը չի տիրապետում կրիմինալիստիկայի ոլորտի հատուկ գիտելիքների, և հնավարո է չհասկանա մասնագետի բացատրությունները, ինչպես նաև այն պատճառով, որ որևէ գործողության համատեղ իրականացման ընթացքում քննիչը կատարում է ամրագրման աշխատանքի իր մասը⁵:

Պետք է նկատել, որ նշված տեսակետը դիտարկելիս Ի. Տ. Լուցյուկը մասնագետի առջև խնդիր է դրել կանխելու կոնֆլիկտային իրադրությունը: Իսկ ինչու՞ հենց մասնագետը պետք է անի դա: Եթե քննիչը զգուշորեն չի ամրագրում հետքերը, ապա նա պետք է հանձն առնի այդ գործը, իսկ մասնագետը նման իրավիճակում չպետք է դառնա նրա ուսուցիչը: Իսկ եթե պատկերացնենք, որ մասնագետին չի հաջողվում կանխել կոնֆլիկտը, ապա նրա և քննիչի միջև այնպիսի հոգեբանական կոնֆլիկտ կառաջանա, ինչը վտանգի տակ կդնի քննչական գործողության ողջ ընթացքը:

Մասնագետի և քննիչի փոխհամագործակցության պրոբլեմատիկ հարցերից մեկն էլ աշխատանքային ժամանակի դեֆիցիտն է: Մասնագետին շատ քիչ ժամանակ է տրվում հանցագործության հետքերը և այլ իրեղեն ապացույցները որոնելու, հայտնաբերելու, ֆիքսելու և նախնական հետազոտելու, տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցներ և մեթոդներ կիրառելու համար: Ձգտելով արձանագրության մեջ տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների կիրառման ընթացքն ու արդյունքներն արտահայտել՝ քննիչները երբեմն ուղղա-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ

ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

կիրեն մասնագետների «թիկունքին են շնչում»՝ սպասելով, թե նա երբ է ինչ-որ բան հայտնաբերելու:

Այսպես, Ա.Ա.Սիդորովը նշում է. «Դեպքի տեղի զննության ընթացքում քննիչները շտապեցնում են մասնագետին՝ պատճառաբանելով, որ արդեն բավական քանակությամբ հետքեր վերցվել են, և արդեն ժամանակն է գնալ այլ տեղ»⁶:

Քննիչների և մասնագետների ոչ բավարար փոխհամագործակցությունը բացասական է ազդում նաև տվյալ քննչական գործողության արձանագրությունը կազմելու վրա: Որպես կանոն քննիչները, թերագնահատելով մասնագետների գիտելիքները, արձանագրություններ կազմելիս ձևակերպումների ժամանակ հազվադեպ են դիմում նրանց օգնությանը, ինչն էլ հաճախ հանգեցնում է տվյալ փաստաթղթին ներկայացվող կրիմինալիստիկական պահանջների չկատարմանը: Մասնավորապես, քննչական գործողությունների ընթացքի և արդյունքների նկարագրման ժամանակ քննիչների կողմից կրիմինալիստիկական տերմինալոգիա չի կիրառվում: Բացի այդ, քննիչների կողմից հաճախ չի նշվում կամ էլ սխալ ձևակերպումներով են նշվում, թե տվյալ քննչական գործողության ժամանակ հատկապես ինչ տեխնիկական կրիմինալիստիկական մեթոդներ և միջոցներ են կիրառվել, ինչպես նաև, թե երբ և որտեղ են հայտնաբերվել հանցագործության հետքերն ու այլ նյութական ապացույցները:

Քննիչները նաև բավականաչափ ամբողջական չեն նկարագրում հանցագործության հետքերը, չեն նշում դրանց ձևը, չափսերը, դիրքը: Շատ դեպքերում իրեղեն ապացույցների մասին նշված է միայն, որ դեպքի տեղից հայտնաբերվել և վերցվել է, օրինակ՝ դանակ: Արձանագրություններում մեծամասամբ ինչպես կարգն է, չեն արտացոլվում, թե ինչպիսի հետքեր են վերցված,

չկա նաև հետքերի նկարագրությունը, ինչը կարտացույի դրանց առաջացման հնարավոր մեխանիզմը և հետքը կրող օբյեկտի բնութագիրը:

Մեր կողմից ուսումնասիրված քրեական գործերի տեղագնության արձանագրությունների 30 տոկոսում ընդհանրապես բացակայում էր հանցագործության հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների փաթեթավորման և վերցման մասին նշումը, չնայած արձանագրությունների նկարագրական մասերում նշվում է, որ դրանք հայտնաբերվել են զննության արդյունքում:

Մասնագետները լիարժեք չեն մասնակցում նաև հանցագործությունների նյութական հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների փաթեթավորման գործընթացին:

Ինչպես արդարացիորեն նշում է Ա. Ա. Սիդորովը, պրակտիկայում քննիչները պարզապես հարկ եղած ուշադրություն չեն դարձնում դեպքի տեղից վերցված հետքերի, առարկաների և այլ իրեղեն ապացույցների ձևակերպմանն ու փաթեթավորմանը, այդ հարցերով չեն դիմում քննչական գործողությանը մասնակցող մասնագետին. փորձաքննության համար փորձագետին ներկայացրած մատնահետքերի 50 %-ը եղել է չփաթեթավորված և չկնքված: Քննիչների մանատիպ թերացումների հետևանքով մնան հետքերի ապացուցողական նշանակությունը դատարանում հավասարվում է զրոյի⁷:

Հարկ է կանգ առնել նաև նախնական քննություն իրականացնող անձանց և մասնագետների փոխհարաբերության պրոբլեմներին, քննչական գործողությունների եզրափակիչ փուլի ընթացքում:

Այս փուլում քննիչները, որպես կանոն, մասնագետներից չեն հետաքրքրվում հանցագործության հավաքված նյութական հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների կրիմինալիստիկական նշանակության մասին, իսկ երբեմն էլ դրանք կցվում են գործին առանց անհրաժեշտության, կամ հակառակը, դրանց կցումը արձանագրությանը արդարացված կլիներ, սակայն չի

կցվում, կամ էլ դրանք չեն պահպանվում այնպես, որ չկորցնեն իրենց նշանակությունը:

Պրակտիկայից հետաքրքիր օրինակ է ներկայացրել Վ. Ա. Օբրագովը. «Փորձագետին ներկայացվել է կծած խնձորներ՝ ատամների հետքերով, որոնք վերցված են եղել դեպքի տեղից, որտեղ սպանվել էր Կ-ն: Քանի որ այդ խնձորները քննիչը չէր պահել սառնարանում, այլ պահել էր իր չիրկիզվող պահարանում, խնձորների վրա ատամների հետքերն այլևս տեսանելի չէին, քանի որ վերին շերտերը ցամաքել էին»⁸:

Մասնագետների և քննիչների ոչ բավարար փոխհամագործակցության պատճառներից մեկն էլ իրեղեն ապացույցները փորձաքննության ուղարկելիս փաստաթղթերի ոչ ճիշտ ձևակերպումն է:

Ինչպես նշում է Մ. Ն. Սոսենուշկինան, փորձագիտական հետազոտման համար ձևակերպվող փաստաթղթերի պատրաստման ժամանակ թույլ են տրվում հետևյալ սխալները.

1. գրագետ և հստակ չեն ձևակերպվում հարցերը (առաջադրանքի ոչ պարզության հետևանքով փորձագետը լիարժեք չի լուծում այն),

2. հարցադրումը չի արտացոլում տվյալ փորձաքննության ժամանակակից հնարավորությունները (տուժում են փորձաքննության որակը և գործի քննությունն ամբողջությամբ),

3. ելակետային տվյալները, հետազոտության օբյեկտների մասին տեղեկությունները բացակայում են կամ բավարար չեն (հնարավոր է փորձագետի եզրակացության սխալմունք կամ շեղում առաջադրված հարցերից),

4. խախտվել են օբյեկտների ֆիքսման, ազդավման, փաթեթավորման, տեղափոխման ներկայացվող պահանջները (իրեղեն ապացույցների վնասում կամ կորուստ, հետազոտության անցկացման անհնարինություն, հետազոտվող օբյեկտների բնօրինակը լինելու կասկած)⁹:

Քննիչները պարզապես հնտություններ

չունեն աշխատելու պարզ տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցներով, օրինակ՝ ֆոտապարատով, արդյունքում քննիչները ոչ միշտ են բավականաչափ ուշադրության արժանացնում գիտատեխնիկական միջոցներին հանցագործությունների քննության, մասնավորապես քննչական գործողությունների իրականացման ընթացքում¹⁰:

Նախնական քննություն իրականացնող անձանց մոտ սեփական փորձի և տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցներով աշխատելու հնտությունների բացակայությունը, ինչպես նաև այդ միջոցների կիրառման աշխատատարությունը հանդիսանում են հոգեբանական գործոններից մեկը, որը բացասական ազդեցություն է թողնում քննչական գործողությունների ընթացքում քննիչի կողմից տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ որոշման ձևավորման գործում:

Ի. Մ. Լուզգինը, խոսելով տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների կիրառման աշխատատարության մասին, նշում է. «Քննիչը, անցնելով ֆոտո, տեսանկարահանմանը, հետքերի վերցմանը, որոնք պահանջում են ուշադրության սևեռում գործի տեխնիկական կողմի վրա, անպայմանորեն այս կամ այն չափով շեղվում է իր համար հիմնական հարցերի լուծումից»¹¹:

Վ. Ն. Մախտվի կարծիքով, «քննչական գործողության իրականացման ընթացքում քննիչի կողմից պլանների և սխեմաների կազմումը, լուսանկարահանումը, ձայնագրման կիրառումը, ապացույցների ձեռքբերման և ամրագրման այլ եղանակները կարող են բացասական ազդել քննչական գործողության ընթացքի և արդյունքների վրա, բաց թողնված կլինի այլ անհետաձգելի քննչական գործողությունների ժամանակին իրականացումը:

Սի շարք տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցներ չնայած կարող են քննիչի կողմից ինքնուրույն կիրառվել, սակայն պահանջում են քննչական գործողության իրականացման ընթացքում այլ անհետաձ-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

գելի միջոցների կիրառումից շեղում: Այսպես, քննչական փորձարարության կատարման ժամանակ անձամբ քննիչի կողմից իրականացվող լուսա կամ տեսանկարահանումը ստիպում է նրան գտնվել ամրագրվող իրադարձությունից էական հեռավորության վրա, դժվարացնում է փորձարարության մասնակիցների հետ նրա շփումը: Քննիչի ուշադրությունը գլխավորից շեղվում է, կենտրոնանում է նկարահանման վրա»¹²:

Ի. Տ. Լուցյուկի կարծիքով, քննիչի այնպիսի գործողությունները, ինչպիսիք են դեպքի տեղի զննության տակտիկայի որոշումը, վարկածների առաջադրումը, օպերատիվ աշխատողների հետ փոխհամագործակցության կազմակերպումը, որոնք գործում են դեպքի տեղում, պահանջում են զննության տեխնիկական հնարքներից հարաբերականորեն ազատում, նրա ուժերի և ժամանակի կենտրոնացում առավել էական խնդիրների վրա: Նշված խնդիրներից են տարբեր տակտիկական և ընթացակարգային հարցեր, որոնք վերաբերում են քննչական գործողության ամբողջական անցկացմանը, այլ ոչ թե դրա ինչ-որ մասին: Օրինակ՝ քննիչի կողմից միայն մեկ ինքնուրույն նկարահանումը պահանջում է զննության իրականացման վրա ծախսվող ժամանակի ամբողջ ծավալի 20 տոկոսը, այդ պատճառով էլ դեպքի տեղի զննության իրականացման 98 տոկոսի դեպքում նկարահանում իրականացվում է մասնագետի կողմից¹³:

Այսպիսով, քննիչի մոտ աշխատաժամանակի դեֆիցիտը, որը արտահայտվում է ժամանակի խիստ ռեժիմով, ոչ միայն նախաքննության ընդհանուր ժամկետների, այլ նաև քրեական գործի շարժի դատավարական փուլերի ժամկետների արդյունքում, մեր կարծիքով տեղի է ունենում տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների կիրառման ֆունկցիայի բաշխում: Նման

բաշխման դեպքում այն կիրառող հիմնական սուբյեկտ է դառնում մասնագետը, այլ ոչ թե քննիչը:

Ինչպես ցույց են տվել մեր կողմից անցկացված հարցումները, քննիչների 87 տոկոսը նշում է, որ իրենց կողմից ինքնուրույն կիրառվող կրիմինալիստիկական միջոցներն ու մեթոդները հանցագործության նյութական հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների հայտնաբերման, ամրագրման և վերցման ընթացքում շեղում են քննչական գործողության ղեկավարման ընդհանուր գործընթացից, ինչպես նաև արձանագրության կազմումից: Ուստի կարծում ենք, որ տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների կիրառման ֆունկցիայի կազմակերպատակտիկական վերաբաշխումը մասնագետին տեղի է ունեցել օբյեկտիվ պատճառներով պայմանավորված, որոնք հարկ է հաշվի առնել:

Գրականության մեջ կարծիք կա քննիչին ընդհանրապես ազատել տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների ինքնուրույն կիրառումից: Տվյալ տեսակետը, մեր կարծիքով, զուրկ է իմաստից, հատկապես այն դեպքերում, երբ նախնական քննություն իրականացնող անձը տեխնիկակրիմինալիստիկական լայն հմտությունների և գիտելիքների բացակայության պատճառով չի կարող իրականացնել դրանց ինքնուրույն կիրառում: Իսկ այդ բացակայությունը բացատրվում է այդ անձի համապատասխան մեղ ոլորտում տեխնիկակրիմինալիստիկական պատրաստվածությունը չանցնելով:

Բացի այդ՝ ոչ բոլոր քննիչներն են պատրաստ տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների ինքնուրույն կիրառման, քանի որ որքան էլ որ պատրաստված լինի քննիչը, նա ոչ միշտ կարող է հայտնաբերել հանցագործության հետքերը, որոնց բացահայտման համար անհրաժեշտ են հատուկ գիտելիքներ ու հմտություններ:

Դա է վկայում նաև մեր կողմից անցկացված հարցումների արդյունքները, համաձայն որի՝ մասնագետների 76 տոկոսի

կարծիքով քննչական գործողությունների իրականացման ժամանակ քննիչները չեն կարողանում ինքնուրույն կիրառել տեխնիկական միջոցներ, 42 տոկոսը հաստատել են, որ քննիչի կողմից տեխնիկական միջոցները քննիչների ինքնուրույն կիրառման հետևանքով վնասվել կամ ոչնչացվել են հանցագործության հետքեր:

Քննիչների շրջանում անցկացված հարցումների համաձայն՝ քննիչների միայն 49 տոկոսն է կարողանում ինքնուրույն տեխնիկական միջոցներ կիրառել: Կիրառելի հայտնաբերել հանցագործության հետքեր և այլ նյութական օբյեկտներ:

Իսկ հարցված քննիչների 99 տոկոսի կարծիքով քննչական գործողությունների իրականացման արդյունավետության վրա մասնագետների մասնակցությունն ունենում է դրական ազդեցություն, բացասական ազդեցություն բոլորի կարծիքով չի ունենում, միայն 1 տոկոսի կարծիքով որևէ ազդեցություն չի ունենում:

Նախնական քննության ընթացքում տեխնիկական միջոցներով կատարված անհրաժեշտ ընդունելի լուծման փնտրտուքը որոշ կրիմինալիստներ առաջարկել են առավել խոշոր քննչական և օպերատիվ խմբերում ներմուծել դատախազ-կրիմինալիստի կամ քննիչ-կրիմինալիստի հատուկ պաշտոններ հանցագործության դեմ պայքարում տեխնիկական միջոցների կիրառման կազմակերպման համար՝ ազատելով նրանց այլ ֆունկցիաներից¹⁴:

Այս առաջարկը Վ. Ե. Սիդորովի կարծիքով հաշվի չի առնում «ստորին» քննչական ստորաբաժանումների պահանջները, որտեղ քննիչներին նույնպես անհրաժեշտ են մասնագետ-կրիմինալիստների անընդհատ օգնությունը, այդ պատճառով էլ նա առաջարկել է յուրաքանչյուր քաղաքային շրջանների մարմիններում փորձագետ-կրիմինալիստի և տեխնիկական միջոցների կիրառման օպերատիվ կազմի թվաքանակին համաչափ քանակ¹⁵:

Ինչպես տեսնում ենք, ռուս գիտնականները մեծ նշանակություն են տալիս նախնական քննության ընթացքում մասնագետների լայն մասնակցությանը: Տվյալ փաստն էլ վկայում է այն մասին, որ նրանց կողմից մասնագետը դիտվում է որպես անհրաժեշտ սուբյեկտ այն քննչական գործողությունների իրականացման ժամանակ, որտեղ պահանջվում են տեխնիկական միջոցներով կատարվող և մեթոդների կիրառում: Դրա պատճառն այն է, որ մասնագետներն արդեն ոչ միայն տեխնիկական միջոցներով կատարվող օգնություն են ցույց տալիս քննիչին, այլև ինքնուրույն իրականացնում են գործողության տվյալ տեսակը: Երբեմն նրանց նման գործունեությունն ընթանում է ընդհանրապես առանց քննիչի կողմից ղեկավարման, քանի որ այն կամ դժվար է, կամ անհնար՝ քննիչի մոտ դրա համար բավարար տեխնիկական միջոցների, ինչպես նաև ժամանակի բացակայության պատճառով:

Կարծում ենք՝ հասունացել է անհրաժեշտությունը առանցքայնորեն վերանայելու նախնական քննություն իրականացնող անձանց փոխհամագործակցության ողջ տակտիկական մասնագետների հետ, քանի որ այն կրիմինալիստիկական հանձնարարականները, որոնք գործում են այժմ, չեն արտացոլում պրակտիկայում ձևավորված մեր կողմից դիտարկվող փոխհամագործակցության նոր ձևերը: Այդ ձևերը բնութագրվում են մասնագետի կողմից ինքնուրույն տեխնիկական միջոցներով կատարվող և միջոցների ու մեթոդների կիրառման ժամանակ հանցագործության նյութական հետքերի և այլ իրերն ապացույցների հավաքման (որոնման, հայտնաբերման և վերցման) ընթացքում: Իմիջիայլոց, մասնագետների և հանցագործությունը քննող անձանց փոխհամագործակցության նման ձև է գործում ԱՄՆ-ում¹⁶:

Տեղին է նկատում Ն. Ա. Սելիվանովը, որ «մասնագետները միևնույն ժամանակ նկատում են այն, ինչը դժվար կամ անհնար

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ**ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ**

է քննիչի կողմից նկատելը: Հաճախ նրանք ապահովում են հանցագործության նյութական նշանների և հանցագործի արագ բացահայտում: Միաժամանակ նրանք՝ մասնագետները, վերլուծվում են դեպքի տեղում հայտնաբերված նյութական հետքերը, որը շատ դեպքերում հնարավորություն է տալիս ճիշտ պատկերացում կազմելու քննվող դեպքի մեխանիզմի մասին, նախնական պատասխաններ ստանալու շատ հարցերի վերաբերյալ, որոնք հետաքրքրում են քննիչին՝ ի՞նչը, ե՞րբ, ի՞նչ եղանակով է կատարվել, ո՞վ է կատարել, ի՞նչ նպատակով են իրականացվել այս կամ այն գործողությունները և այլն»¹⁷:

Ամփոփելով կարող ենք ասել, որ այն քննչական գործողությունների ընթացքում, որտեղ լայնորեն կիրառվում են տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցներ, մասնագետի պարտադիր մասնակցությունը և հանցագործության նյութական հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների հավաքման ընթացքում տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների ու մեթոդների կիրառման հիմնական առաջադրանքը մասնագետի վրա դնելը, մեր կարծիքով, ճիշտ կլինի:

Ասվածը կարող ենք հիմնավորել հետևյալ պատճառներով.

– մասնագետի առավել բարձր տեխնիկակրիմինալիստիկական հմտությունների

ու գիտելիքների մակարդակով,

– քննիչների ճնշող մեծամասնության մոտ տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների և մեթոդների ճիշտ և ինքնուրույն կիրառման համար անհրաժեշտ հմտությունների ու գիտելիքների բացակայությամբ,

– քննիչների ֆունկցիոնալ ծանրաբեռնվածությամբ, որոնք ոչ միայն իրենք պետք է իրականացնեն հանցագործությունների նյութական հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների որոնումը, հայտնաբերումը, ֆիքսումը, վերցնումը, այլ նաև ղեկավարել այդ գործընթացին մասնակցող անձանց,

– մի քանի տեխնիկակրիմինալիստիկական միջոցների կիրառման գործընթացի ընդհանուր աշխատատարությամբ, որոնք քննիչներին շեղում են առավել կարևոր առաջադրանքների կատարումից, որոնք ծառայած են քննչական գործողության առջև,

– մասնագետի առավել լավ տեխնիկակրիմինալիստիկական հագեցվածությամբ,

– փորձաքննություններ նշանակելիս փորձաքննության որոշակի տեսակի և ենթատեսակի որոշմամբ, ինչպես նաև փորձագետին առաջադրվող հարցերի լրիվ, ճիշտ և հասկանալի ձևակերպմամբ,

– հայտնաբերված հանցագործության հետքերի և այլ իրեղեն ապացույցների փաթեթավորմամբ և անվնաս տեղափոխմամբ:

¹ Տե՛ս **Тлиш А. Д.**, Использование достижений кибернетики и раскрытии, расследовании общеуголовных преступлений, а также в сфере экономической деятельности, совершаемых с использованием компьютерной и иной технологии: Учеб.-практ. Пособие /Под. ред. **Г. М. Меретукова**, Краснодар: КГАУ, 2000, էջ 165:

² Տե՛ս **Махов В. Н.**, Участие специалистов в следственных действиях, М., 1975, էջ 45:

³ Տե՛ս О результатах работы органов предварительного следствия в 1998, Аналитическая справка СК при МВД России, Инф. Бюл. СК МВД России, 1999, N 2, էջ 11-32:

⁴ Տե՛ս **Селиванов Н. А.**, Привлечение специалиста к расследованию, М., 1973, էջ 8:

⁵ Տե՛ս **Луцок И. Т.**, Участие специалиста-криминалиста в предварительном следствии: Дис. ...канд. юрид. наук, Львов, 1976, էջ 159:

-
- ⁶ Ст'и **Сидоров А.А.**, Проблемы организации участия специалистов в расследовании преступлений: Дис. ...канд. юрид. наук, Краснодар, 2000, т' 77-78:
- ⁷ Ст'и **Сидоров А.А.**, Проблемы организации участия специалистов в расследовании преступлений: Дис. ...канд. юрид. наук, Краснодар, 2000, т' 68, Колмаков В. П., Следственный осмотр, М., 1969, т' 109:
- ⁸ Ст'и **Образцов В. А.** Криминалистика: Учеб., М., 1997, т' 360:
- ⁹ Ст'и **Сосенушкина М. Н.** О недостатках, допускаемых следователями при назначении экспертиз, М., 2000, т' 111:
- ¹⁰ Ст'и **Закатов А. А.** О некоторых проблемах использования научно-технических средств в розыскной деятельности следователя, Киев, 1987, т' 68:
- ¹¹ Ст'и **Лузгин И. М.** Методологические проблемы расследования, М., 1973, т' 113:
- ¹² Ст'и **Махов В.И.** Участие специалистов в следственных действиях, М., 1975, т' 10:
- ¹³ Ст'и **Луцюк И.Т.** Участие специалиста-криминалиста в предварительном следствии: Дис. канд. юрид. наук. Львов., 1976, т' 18-19:
- ¹⁴ Ст'и **Белкин Р.С.** Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. , М., 1988, т' 48-49:
- ¹⁵ Ст'и **Сидоров В.Е.** Начальный этап расследования: организация, взаимодействие, тактика, М., 1992, т' 86:
- ¹⁶ Ст'и **Гусаков А.Н.** Криминалистика США: теория и практика ее применения, Екатеринбург, 1993, т' 64:
- ¹⁷ Ст'и **Селиванов Н.А.** Правление специалистов к расследованию , М., 1973, т' 5:
-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ**ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ****FORENSIC ISSUES CONNECTED WITH THE USE
OF SPECIAL EXPERTISE DURING THE
INVESTIGATION OF CRIMES****Artur CHAKHOYAN**

*Lecturer of the Department of Criminal
Procedure and Criminalistics of YSU
Head of Criminalistics laboratory*

C The due cooperation of the investigator and the specialist is one of the criteria for raising the productiveness of the investigation of crimes, since a considerable part of the evidence is obtained through the performance of investigative actions, where the expertise of the specialist is widely used.

In our opinion it is necessary to thoroughly review the whole tactics of cooperation of individuals performing the preliminary investigation with the specialists, since the forensic recommendations used nowadays, raise a series of forensic issues.

By analyzing within the article certain problematic issues that may emerge with

regard to the performance of investigative actions - like the investigator's labor time deficit; the conflict situations that may arise between the investigator and the specialist with regard to the use of technical means and methods; the collection of vestiges of crimes and other material evidence (search, discovery and seizure), the drawing of the record of the specific investigative action, the packaging of vestiges of crimes and other material evidence, the sending of material evidence to perform the expertise - the author has come to the conclusion that the investigative actions, where technical means are widely used, the participation of the specialist must be mandatory and the duty of using technical-forensic means and methods during the collection of vestiges of crimes and other material evidence must be incumbent on the specialist.